

Inhoud

DEEL A – HET FUNDAMENT

Inleiding

1 Menskunde mediteren

De centrale methode van de pedagogie van Rudolf

Steiner 13

Wegwijzer

2 Eerste stappen

*Kernzinnen van de menskunde lezen en dagelijks daarover
nadenken. 23*

Context

3 Pedagogische componist worden

Voorbeeld: oplossing voor een pestprobleem 27

Wegwijzer

4 Steiners scholingscursus in ‘enthousiasme’ (I)

*De aanwijzingen van Steiner voor het verlevendigen van je
denken, ofwel: over kikkers en over het delen door nul. . . 34*

Wegwijzer

5 Het levende en dode in een les

*Een meditatievoorbeeld bij de derde voordracht van
‘Algemene menskunde’ 46*

Wegwijzer

6 Rubicon

Een geleide meditatie van David Martin 52

Context

7 Opvoeding tot zelfstandigheid

Een aanwijzing van Rudolf Steiner bij de vraag: hoe doe je in een grote klas recht aan elk kind? 59

Wegwijzer

8 De panacee-oefening (1)

Rudolf Steiner over een pedagogisch wondermiddel . . . 63

Wegwijzer

9 De panacee-oefening (2)

De betekenis van de kracht van muziek en spraak in de opvoeding 69

Context

10 De panacee-oefening (3)

De beschermende werking van euritmie 83

Context

11 Vormen van meditatie

Gedachten, gevoelens, woorden, beelden, boetseren, euritmie, klanken, mantra's 88

Wegwijzer

12 Stadia van meditatie

Terugdenken – in de warmte van de wil brengen – verwijlend denken – de beschermde inbedding voor het voelen – denken dat zich op zichzelf richt 93

Context

13 Steiners scholingscursus in enthousiasme (2)

Weten waarom. Over wat haalbaar is en wat niet. Positiebepaling 101

Context

14 Over het zwijgen
De balans tussen uitwisseling en stilzwijgen. 112

Context

15 Over gemeenschapsvorming
Pleidooi tegen een verwijtcultuur. 118

DEEL B – VERDIEPING

Wegwijzer binnen de context

16 De eerste lerarenmeditatie
Je met het doel verbinden 125

Wegwijzer binnen de context

17 De tweede lerarenmeditatie
‘Wereld-licht’ en ‘aarde-donker’. 133

Wegwijzer binnen de context

18 De grondsteenspreuk van 1921
Toen en nu. 136

Wegwijzer binnen context

19 De schaal-imaginatie van 1919
Pedagogie vanuit het gezichtsveld van de engelen 144

Wegwijzer

20 Integreren in het alledaagse
Alternatieven bij overbelasting 149

Context

21 ‘Esoterische uren’ voor leerkrachten (1)
De religieuze dimensie van de opvoeding 153

	<i>Wegwijzer</i>	
22	'Esoterische uren' voor leerkrachten (2)	
	<i>De 'zondagshandeling'</i>	161
	<i>Wegwijzer</i>	
23	'Esoterische uren' voor leerkrachten (3)	
	<i>De 'jeugdhandeling'</i>	164
	<i>Wegwijzer</i>	
24	Jörgen Smits eendenverhaal	
	<i>In plaats van een nawoord.</i>	174

DEEL C – AANVULLINGEN

	<i>Wegwijzer</i>	
	Ritmische samenvattingen van 'Algemene menskunde' als hulpmiddel voor het dagelijkse 'terugdenken'	
	<i>Opmerking vooraf</i>	181
	<i>Literatuurlijst</i>	
	Menskunde bestuderen	
	<i>Woord van dank</i>	214
	Werken van Rudolf Steiner	220
	Aantekeningen	223